

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Edebiyatta kent algısı üzerine mimari bir okuma

An architectural reading on city image in literature

Gül Şebnem Tatal¹ Fatma Demet Aykal²

¹ Yüksek Mimar, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Türkiye, e-mail: sebnemtatal@gmail.com

² Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Türkiye, e-mail: demetaykal@gmail.com

Öz

Edebi eserlerdeki kentsel mekân anlatımları mimarlık için zengin bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Aynı kenti eserlerinde sıklıkla kullanan yazarlar bir süre sonra o kentle anılmaktadır. Kentin bir parçası haline gelen edebi eserler kent kimliğine dair izler taşımaktadır. Edebiyat ve mimarlık ilişkisinin kent ölçeğinde ele alındığı çalışmada amaçlı örneklem yöntemi ile Dublin, Londra, İstanbul ve Mardin kentleri seçilmiştir. Seçilen kentlerle özdeşleşen yazarların sırasıyla Dublinliler (James Joyce), Oliver Twist (Charles Dickens), Kara Kitap (Orhan Pamuk) ve Harita Metod Defteri (Murathan Mungan) eserleri değerlendirilmiştir. Edebiyat ve kentsel mekanların kesişimi mimari bir bakış açısıyla incelenmiştir. Yazarların kentlerle özdeşleşme sürecinin kent kimliği ile ilişkisi göz önünde bulundurularak seçili eserlerde yapay çevre bileşenleri aranmıştır. Bu eserlerdeki yapay çevre bileşenleri içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Yapay çevre bileşenlerini oluşturan anıtsal yapılar ile meydan ve sokaklar belirlenmiştir. Viktorya dönemi Londra'sının hareketli sokaklarından Mardin'in dar sokaklarına kadar edebiyatta tasvir edilen kent anlatıları incelenmiştir. Karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucunda edebiyat-mimarlık arakesitinde kente değer katacak öneriler sunulmuştur

Anahtar kelimeler: Kent kimliği, James Joyce, Charles Dickens, Orhan Pamuk, Murathan Mungan.

Abstract

Urban space narratives in literary works constitute a productive research area for architecture. Writers who frequently use the same city in their works are associated with that city after a while. Literary works that become a part of the city carry traces of city identity. In this study, in which the relationship between literature and architecture is examined on a city scale, the cities of Dublin, London, Istanbul and Mardin were selected with the purposive sampling method. The works of Dubliners (James Joyce), Oliver Twist (Charles Dickens), The Black Book (Orhan

Citation/Atf: TUTAL, G.Ş. & AYKAL, F.D. (2024). Edebiyatta kent algısı üzerine mimari bir okuma. *Journal of Awareness*. 9(3):323-336, <https://doi.org/10.26809/joa.2426>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Gül Şebnem Tatal
E-mail: sebnemtatal@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Pamuk) and Harita Metod Defteri (Murathan Mungan) of the authors identified with the selected cities were evaluated respectively. The intersection of literature and urban spaces was analyzed from an architectural perspective. Considering the relationship between the process of writers' identification with cities and city identity, artificial environment components were searched for in the selected works. The artificial environment components in these works were identified by content analysis method. Monumental buildings, squares and streets that constitute the components of the artificial environment were identified. From the bustling streets of Victorian London to the narrow streets of Mardin, city narratives depicted in literature were analyzed. As a result of comparative evaluations, suggestions that will add value to the city in the literature-architecture intersection are presented.

Keywords: City identity, James Joyce, Charles Dickens, Orhan Pamuk, Murathan Mungan.

1. GİRİŞ

Edebiyat, yazarların deneyimleri ve bakış açıları aracılığıyla okurun daha önce deneyimlemediği duygu durumlarını ve olayları deneyimlemesini sağlar. Okur hiç gitmediği ve belki de hiçbir zaman gidemeyeceği bir kentin sokaklarında edebiyat aracılığıyla gezebilir. Bu tarz edebi metinler okuru sosyal ve kültürel açıdan geliştirir. Bazı yazarlar kendi hayatlarından esinlenip bunu eserlerine yansıtabilirler. Özellikle çalışmaya konu olan belirli bir kent ile eserleri özdeşleşen yazarlar, hayatlarındaki bilgi birikimlerini yaşadıkları kentler üzerinden eserlerine taşımışlardır.

Edebi eserlerin önemli rollerinden biri de kültürel öğeleri yıllar sonraya taşıyabilmesidir. Resmi kaynaklarda bulunmayan günlük hayata ve sosyal yaşantıya yönelik bilgilere buradan erişilebilmektedir (Altun, 2013: 2). Özdemir (2009) ile Aliğaoğlu ve Narlı (2012), edebi eserlerde kullanılan kentlerin önemine vurgu yapmış, edebiyatın ve kentlerin birbirlerinden fayda sağladığını belirtmişlerdir. İstanbul, Londra, New York gibi kentlerdeki birçok mekânın edebi eserler sayesinde tanınır hale geldiğini açıklamışlardır. Doğan (2019), romanlarda kent algısı ile ilgili yaptığı çalışmada konunun disiplinlerarası yönüne değinmiştir.

Edebiyat ve kent ilişkisi bu bağlamda önem taşımaktadır. Özellikle roman türündeki eserlerde edebiyat-kent ilişkisi oldukça derindir. Kentel mekanları romanlarında sıkça kullanan yazarlar kentin değişik yönlerini, mimarisini, toplumsal yapısını ve kültürünü okuyucuya aktarır. Kentler, yazarlar için hem bir tema hem de eserle-

rinde oluşturmak istedikleri atmosfer için bir araçtır (Yücel, 2017: 22). Yazarların kalemiyle bütünleşen kentler ve bu kentleri eserlerine yansıtma eğilimleri yeni bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Kentlerle özdeşleşen yazarlar kent kimliği ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Yazarlar kentlere kimlik kazandırma noktasında etkili olabilirler. Bunu tüm yazarlar başaramıyor olsa da çalışmaya konu olan yazarların bu konuda etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı yazarın gözüyle edebiyat dünyasında yeniden betimlenen kentler üzerinden kent kimliği kavramını tartışmaktır. Bu doğrultuda yazarların kente kattığı ve ileride katabilecekleri değerler araştırılmıştır.

Çalışmada çok yönlü bir kavram olan kent kimliği edebi eserlerdeki kentsel mekân anlatımları üzerinden incelenmiştir. İncelemeler belirli kentlerle yazarların çalışmaya uygun olan birer eseri üzerinden yürütülmüştür. Kentler ve yazarlar Balcı ve Dilek (2023)'in Türkiye'de ve Avrupa'da yazar-mekân özdeşliğini anlatırken kullandığı örneklerden seçilmiştir. Kentleri en geniş perspektifle anlatıp onlara edebi destinasyon özelliği kazandıran yazarlar ve eserleri kullanılmıştır. Yurtdışından iki Türkiye'den iki olmak üzere toplam dört kent ve dört yazar çalışmanın materyalini oluşturmuştur. James Joyce'un Dublinliler'i ile Dublin, Charles Dickens'ın Oliver Twist'i ile Londra, Orhan Pamuk'un Kara Kitabıyla İstanbul ve Murathan Mungan'ın Harita Metod Defteri kitabıyla Mardin kentleri değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonrası

belirli kentlerle ilgili eserleriyle ulusal ve uluslararası literatürde öne çıkan yazarlar ve kentler tespit edilmiştir. Belirlenen yazarların eserleri incelenerek kent anlatımına en çok yoğunlaştıkları eserleri seçilmiştir. Bu eserler okunduktan sonra kent kimliğinin mimari bileşenleri olan meydanlar, sokaklar, anıtsal yapılar içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Yazarların bu bileşenleri eserlerinde kullandığı bölümler tablolaştırılmış, tablodan elde edilen veriler grafik haline getirilmiştir. Elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2. KENT KİMLİĞİ

Kent kimliği kısaca “kentsel mekânlarla kurulan ilişkiler sonucunda ortaya çıkan genel semboller bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Utandır Karaduman, 2023: 3). Lynch de mekânın kimliğini “bireyin bir mekânı diğerlerinden ayırt etmesini sağlayan özellikler” diye ifade etmiştir (Lynch, 2022: 9).

Aydoğan (2001: 13), kent kimliğini kentin bir bütün olarak algılanmasını ve diğer kentlerden ayırt edilmesini sağlayan etkenlerin bütünü olarak tanımlamıştır. Sosyal yapı, doğal ve çevresel etkenlerin kimliğin biçimlenmesinde rol oynayan öğeler olduğunu belirtmiştir.

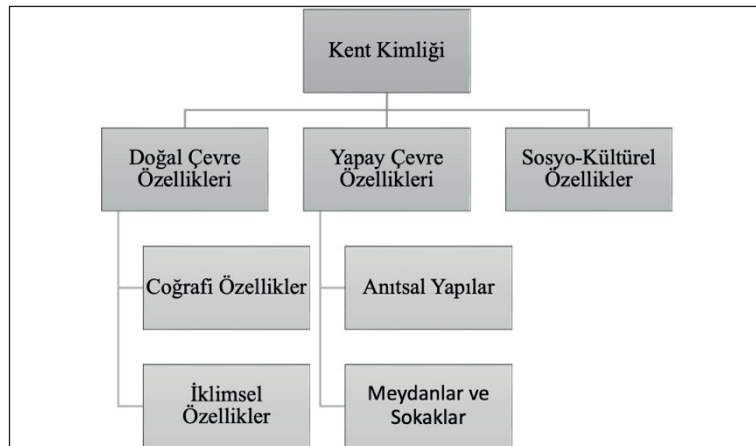
Can (1999: 50), kentsel mekanda bulunan yolla-

rın, yapıların ve açık alanların mekanın algılanması ve insanların kentle bağlantı kurması noktasında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Fakat bu öğelerden kent içinde tekrar etmeyen, benzeri bulunmayan, özgün olanların kenti tanımlayıcı ve kimlik kazandırıcı nitelikte olduğunu ifade etmiştir.

Altuğ Turan (2010: 9), kent kimliğinin çok yönlülüğüne değinmiş ve kimliği oluşturan bileşenleri doğal çevre özellikleri, yapma çevre özellikleri, sosyo-kültürel özellikler, sosyo-ekonomik özellikler olmak üzere 4 ana başlık altında incelemiştir.

Disiplinlerarası bir kavram olan kent kimliği kültürel, fiziksel, coğrafi, ekonomik ve sosyolojik faktörlerle şekillenmektedir. İnsanların algılarıyla kavradığı, deneyimlediği ve kültürel anlamda etkilendiği birçok unsur kent sakinleri için gizli/açık mesajlar barındırmaktadır. Bu sosyal mesajlar kent kimliğinin oluşmasında etkili olmaktadır (Örer, 1993: 34). İnsanlar gibi kentler de karakteristik ve ayırt edici özelliklere sahip olmalıdır. Mimari ve kentsel açıdan karakteristik özelliklerini kaybeden kentler sıradanlaşıp herhangi bir yerleşim yerine dönüşürler. Bu noktada kent kimliğinin bir kentin doğal-yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle var olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kent Kimliğini Oluşturan Özellikler (Beyazıt, 2019)'tan Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Kancıoğlu (2005), kent kimliğini oluşturan özelliklerin bir kısmını aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Kent kimliğinin doğal çevre bileşenlerinden olan coğrafi özellikler kentin kurulduğu andan itibaren etkili olmaktadır. Topografyaya göre kimlik kazanan kentler tepe ova gibi coğrafi özelliklere göre yerleşimde farklılaşmaktadır. Doğal çevre bileşenlerinden bir diğeri olan iklimsel koşullar ise binaların tasarımında öne çıkan bir parametre olarak binaların yerleşimlerine yön vermektedir. Kenti bütünüyle etkileyen iklimsel özellikler kent kimliğine farklılık katmaktadır.

Yapay çevre bileşenlerinden anıtsal yapılar kenti veya kentin bir bölgesini temsil eden, çevresinden farklılaşp sembol haline gelen kent işaretleridir. Meydanlar ve sokaklar yönsel niteliği olan kentin belirgin yerlerinin kesiştiği stratejik noktalarır.

Kent kimliğini oluşturan bir diğeri bileşen olan sosyo-kültürel özellikler toplumun sosyal ve kültürel altyapısı ile toplumsal ilişkileri kapsayan özelliklerdir.

Kentlerin kimliğini yansıtan bileşenlerine örnek olarak Londra'nın saat kulesi (yapay çevre) ve kraliçe muhafızları (sosyo-kültürel özellikler), Los Angeles'ın palmye ağaçları (doğal çevre) ve sinemaları (sosyo-kültürel özellikler), New York'un gökdelenleri ve Özgürlük Anıtı (yapay çevre), Paris'in Eyfel Kulesi (yapay çevre), Kahire'nin Piramitleri (yapay çevre) gösterilebilir (Örer, 1993: 38).

Yazarların geçmişten gelen birikimlerini yazıya dökmesiyle okuyucuya aktarılan edebi mekân deneyimleri kent kimliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yazarların eserlerinde vermek istedikleri etkiye de bağlı olarak kentler "olayların meydana geldiği yer" olmanın ötesine geçerek eserin önemli bir parçası haline gelmektedir. Aynı kenti farklı eserlerinde sıkça kullanan yazarlar da zaman içinde o kentle özdeşleşmektedirler. Yazarın kente bakış açısı, kenti anlatırken kullandığı yazım dili ve eserin kurgusunda kentsel mekanların yeri gibi çeşitli değişkenlere bağlı olarak yazarlar okuyucunun kenti görmeden deneyimlemesini sağlamaktadırlar. Yazarın eserlerinde yer verdiği destinasyonlar, mekanlar ve simge yapılar eserin popü-

laritesine de bağlı olarak geniş kitlelere yayılarak kent kimliğine değer katarlar. James Joyce-Dublin, Charles Dickens- Londra, Orhan Pamuk-İstanbul ve Murathan Mungan-Mardin yazar-kent eşleşmeleri buna örnek olarak verilebilir.

3. YAZARLAR VE KENTLER

Edebi eserler genellikle mekân ve zaman üzerine kurulmaktadır. Bazı yazarlar eserlerinde mekânı özellikle kent ölçeğinde kullanmaktadır. Belirli kentleri yazınında tema olarak kullanan yazarlar okuyucularına bu deneyimi yaşatırken o kentlerle anılmaya başlamışlardır.

Edebiyatın kentle olan çift yönlü etkileşimi Edwards (1996) tarafından "Roma kenti, yalnızca tuğlayla ve mermerle değil, aynı zamanda onu yazarların sözcükleriyle de inşa edilmiştir." cümlesiyle anlatılmıştır. Yani kentlerin yazarlara ilham kaynağı olup metinlerin önemli bileşenleri haline gelmesi dışında, kentle ilgili yayımlanan metinlerin o kentin kimliği haline geldiğini söylemiştir.

Eserlerinde kenti kullanma şekliyle farklılaşan birçok yerli ve yabancı yazar bulunmaktadır. Bunlara dünya edebiyatından Dostoyevski- St. Petersburg ya da Balzac- Paris, Dante- Floransa, Dickens-Londra örnekleri verilebilir. Türk edebiyatı için Yakup Kadri-Ankara, Yaşar Kemal-Çukurova, Murathan Mungan- Mardin, Orhan Pamuk-İstanbul örnek gösterilmiştir (Uğurlu, 2007: 3). Sadece bu yazarlardan ötürü özdeşleştikleri kenti ziyaret eden okurlar vardır. Yazarların eserlerinde kullandıkları mekanların haritalaştırılıp turizm rotası haline geldiği örnekler söz konusudur. Yazarların üslubu okurların kentlere yönelik algısını da etkilemiştir (Şekil 2,3).

Şekil 2. Joyce'un Dublin'i Haritası (Gray, 2013).

Şekil 3. Oliver Twist Londra Lokasyonları (URL-1, 2024).

Bu çalışmada da kenti bir arka plan olarak kullanılmaktan çok eserin asıl ögesi olarak kullanıp o kentle özdeşleşen yazarlar incelenmiştir. Bunlardan ilki James Joyce ve Dublin'dir.

3.1. James Joyce-Dublin

Yirminci yüzyılın modernist yazarlarından biri olan James Joyce, Dublin'i anlatılarının merke-

zine taşıyıp romanlarının ana karakterlerinden biri haline getirmesiyle bilinen bir yazardır. Joyce (1882-1941) Dublin'de doğmuş Paris, Trieste, Roma, Zürich gibi farklı şehirlerde yaşamını sürdürmüştür. Edebiyat dünyasında Dublin denince akla gelen ilk isim olan Joyce bu durumu kendi sözleriyle "Dublin günün birinde yok olursa, benim sayfalarımın yeniden yaratılabilir" diyerek açıklamıştır (Tosun, 2009: 361). 1922'de yayınlanan Ulysses romanından önce yine Dublin'i ve Dublinli insanların dar görüşlü ve baskıcı karakterlerini anlatan "Dublinliler" adlı öykü kitabını yazmıştır. 1914 yılında yayınlanan kitap tamamen kent etrafında şekillenmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında Dublin'de yaşayan orta sınıf İrlandalıların yaşamının anlatıldığı eserde kent kimliğinin mimari bileşenleri olan meydanlar, sokaklar ve çeşitli anıtsal yapılar sıkça kullanılmıştır (Joyce, 2012). Roman boyunca yazar okuru Dublin'in sokaklarında gezdirmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Dublinliler Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Buckingham Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Buckingham sokağından istasyona doğru yürürken parayı avucumda sıkıyordum. Alıcılarla dolu, gaz lambalarıyla aydınlanmış sokakların görünüşü bana yolculuğumun amacını hatırlattı. Boş bir trenin üçüncü mevki vagonuna yerleştim. Dayanılmaz bir bekleyişten sonra tren ağır ağır istasyondan çıktı. Yıkık dökük evler arasından ve göz kırpan nehrin üstünden sürüklendi. Westland River İstasyonu'nda bir kalabalık kapılara saldırdı." s.40
<i>Rutland Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	"Ağustos ayının kül rengi, ılık akşamı inmişti şehrin üstüne ve yazı hatırlatan yumuşak ılık bir hava dolaşıyordu sokakları. Pazar dinlenmesi için panjurları kapalı evleriyle sokak neşeli ve renkli bir kalabalıkla dolup taşıyordu. İçinden aydınlanmış inciler gibi sokak lambaları uzun direklerin tepesinden, aşağıda, biçimini ve rengini durmadan değiştirirken, ılık kül rengi akşam havasına değişmeyen ve durmayan bir uğultu gönderen canlı dokuya ışık saçıyordu. Rutland Meydanı'nın üzerinden iki genç yokuş aşağı geliyorlardı." s.55
<i>Shelbourne Oteli</i>	Anıtsal Yapı	"Lenehan Shelbourne Oteli'ne kadar yürüdüktan sonra durup bekledi. Biraz oyalandıktan sonra kendisine doğru geldiklerini gördü ve onlar sağa sapınca o da arkalarından gitti. Beyaz ayakkabılarıyla, Merrion Meydanı'nın bir kıyısından hafif adımlarla yürüyordu" s.62
<i>George Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Ona çeyrek kala arkadaşlarından ayrılıp George Sokağı'na girdi. Pazar yerinden sola sapıp Grafton Sokağı'na çıktı. Kızlarla delikanlıların kalabalığı seyrelmişti, sokaklarda yürürken birçok grup ya da çiftlerin birbirlerine iyi geceler diledikleri çalınıyordu kulağına" s.64

Joyce, Dublin anlatımında kentteki günlük yaşantıyı anlatırken ulaşım yapılarına, dini ve kültür yapılarına yer vermiştir. Aynı zamanda meydan ve sokakları detaylıca betimlemiştir. Dublin'in kimliği eserde sıkça bahsedilen sokakları, meydanları ve tarihi binalarıyla belirginleşmiştir. Sokakların kalabalığına sıkça değinen yazar, kentin kültürel ve sosyal yaşamının mer-

kezlerinden biri olarak Westmoreland Sokağı'nı kullanmıştır. Dublin'in sokakları ve meydanları toplumsal hafızanın bir parçası olarak betimlenmiştir. Grattan Köprüsü ve Royal (Kraliyet) Tiyatrosu kentin tarihî ve kültürel kimliğini vurgulayan önemli yapılar olarak öne çıkmıştır. Yazar bu eserinde kent kimliği bileşenlerinden anıtsal yapıları ve meydan sokak anlatımını eşit

Tablo 1. (devamı) Dublinliler Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>George Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Pansiyonun bütün pencereleri açıldı ve tül perdeler kalkık çerçevelerin altından hafif sokağa doğru balonlanıyordu. George Kilisesi'nin çan kulesi sürekli ses yayıyor ve dindarlar, tek tek ya da gruplar halinde, kilisenin önündeki küçük meydandan geçiyor, eldivenli ellerindeki küçük ciltlerle olduğu kadar ağırbaşlı tavırlarıyla da amaçlarını açığa vuruyorlardı." s.69
<i>Grattan Köprüsü</i>	Anıtsal Yapı	"Dublin'de hiçbir şey yapamazsın. Grattan Köprüsü'nü geçerken nehrin aşağısındaki rıhtımlara baktı, bodur, zavallı evlere acıdı. Bir serseri çetesini andırıyordu, nehir kıyısına gelip omuz omuza oturmuşlar; pejmürde paltoları kir ve kurum kaplı, gün batımının panoraması karşısında şaşkına dönmüş bir durumda gecenin ilk ayazının gelip onları dürtmesini bekliyorlar sanki, kalkıp bir yerlere yollanmak üzere." s.79
<i>Westmoreland Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Westmoreland Sokağı'nda kaldırımlar işten dönen adamlar ve kadınlarla doluydu, gazeteci veletler de akşam baskılarının adlarını bağırarak koşuyorlardı. Adam geçiyordu kalabalığın içinden, manzarayı genel olarak gururlu bir hoşnutlukla seyrediyor ve sekreter kızları pek yukarıdan süzüyordu. Kafası tramvay çanlarının ve ışıklar çalarak geçen trolleybüslerin gürültüleriyle dolmuş, burun delikleri dumanı kıvrımlanan punç kokusunu almaya başlamıştı bile." s.98
<i>Baggot Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	Chapelizod'dan buraya tramvayla gelirdi. Öğle yemeği yemek yemeye Dan Burke'un dükkanına giderdi bir şişe bira yanında küçük bir tabak ararotlu bisküvi yedi. Saat dörtte serbest kalırdı. Akşam yemeğini George Sokağı'nda bir yerde yiyordu, çünkü burada kendini Dublin'in yaldızlı gençliğinden uzak buluyordu ve gelen hesap da belli bir dürüstlikle yapılmış oluyordu." s.113
<i>Cizvit Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Gardiner Sokağı'ndaki Cizvit Kilisesi'nin tören kısmı aşağı yukarı tamamen dolmuştu; hala da dakikada bir yan kapıdan beyler içeri giriyor, sivil görevlilerin gösterdiği kısımlarda parmak uçlarına basa basa boş yer arıyorlardı. Beyler hepsi iyi giyimli, bakımlıydı. Kilise lambalarının ışığı aralarında tek tük olan siyah ceketler ve beyaz yakalar üstüne, ayrıca da yeşil mermerden benekli sütunlar ve kasvetli perdeler üstüne düşmekteydi (...) Sırtlarını resmi bir tavırla sıranın arkasına dayamışlar, yüksek mihrabın önünde sarkan kırmızı ışık beneğine gözlerini dikmişlerdi." s.178
<i>Royal Tiyatrosu</i>	Anıtsal Yapı	"Mr Browne ise daha da eskileri hatırlıyordu, eskiden Dublin'e gelen İtalyan kumpanyalarını Tietjens, Ilma de Murzka, Campanini, o büyük Trebelli, Giuglini, Ravelli, Aramburo. O eski Royal'ın üst galerisinin nasıl tıklım tıklım dolu olduğunu, bir gece İtalyan tenorun Let me like a soldier fall'u beş kere tekrarladığını ve her seferinde tiz mi'yi çıkardığını, galerideki çocukların bazan coşkunluktan o büyük primadonna'lardan birinin arabasından atlarını çözüp otele kadar kendilerinin çektiğini de anlattı." s.206

oranda kullanmıştır. Detaylı betimlemelerin ve mekân kullanımının sonucunda adeta okurlarına bir Dublin gezi rotası oluşturmuştur.

3.2. Charles Dickens-Londra

On dokuzuncu yüzyılın önemli yazarlarından olan Charles Dickens, romanlarında Viktorya Dönemi Londra'sının sorunlarına değinmesi ile tanınmıştır. Dickens (1812-1870) İngiltere'nin Portsmouth şehrinde varlıklı bir ailede doğmuş fakat on yaşına geldiğinde babasının işlerinin bozulmasıyla yoksullukla tanışmıştır. Daha sonra bu yoksulluk temasını eserlerinde sıklıkla kullanmıştır (Razi, 2006: 75). Yazar çalışmaya konu

olan Oliver Twist kitabında Londra'nın yoksulluk ve ihtiyaçları bir arada barındıran çok yönlü yüzünü ve keskin sosyal eşitsizlikleri kentsel ölçekte mimarlık yardımıyla yansıtmıştır. Baş kahraman Oliver yetimhanede büyümüş yoksul bir çocuktur. Çalıştığı yerde başına gelen sorunlardan sonra Londra'ya kaçan Oliver'ın başına gelenlerin anlatıldığı kitapta meydanlar, sokaklar ve çeşitli anıtsal yapılara sıklıkla yer verilmiştir (Dickens, 2018). Karakterlerin deneyimleri ekleninde gelişen hikâyede belirli mekanlar yoksulların sembolü olurken bazı mekanlar da zenginlerin sembolü olarak kullanılmıştır. Eserdeki mekanlar haritada gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Oliver Twist Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Yoksullar Evi (Public House)</i>	Anıtsal Yapı	“Çocukların yemek yedikleri oda kocaman, taş bir dehlizdi. Çevresi tuğlalı, yerleşik kazandan aşçıbaşı, yemek saatlerinde bir-iki kadının da yardımıyla kepçe kepçe mısır unu lapası dağıtırdı. Bu lapadan çocuk başına bir tasta fazla verilmezdi. Ancak bayramlarda birer çeyrek de francala eklenirdi yanına.” s.17
<i>Sadler Wells Tiyatrosu</i>	Anıtsal Yapı	“Jack Dawkins Londra'ya gece basmazdan önce girmek istemediği için Islington'daki turnikeye vardıkları zaman saat on bire geliyordu. Angel'dan St. John Caddesi'ne geçtiler ve Coppice boyunca uzanıp Sadler Wells Tiyatrosu'nda sonlanan dar sokağa girdiler.” s.63
<i>Saffron Hill</i>	Meydan ve Sokak	“Yoksullar evinin yanındaki küçük avludan bir zamanlar adı Hockley-in-the-hole olan alana, oradan da Little Saffron-Hill'e ve Great Saffron-Hill semtine saptılar. Ömründe bundan daha pis, daha yoksul yerler görmemişti. İyice dar ve çamurlu sokaklar kokudan geçilmiyordu. Bir sürü küçük küçük dükkânlar vardı ama görünürdeki tek mal çevredeki çocuk yığınlarıydı.” s.64
<i>Mutton Hill</i>	Meydan ve Sokak	“Suç, gayet ünlü bir karakolun bölge sınırları içinde, hatta çok yakınında işlenmiş bulunuyordu. Kalabalık, Oliver'a eşlik etme zevkini ancak üç sokak boyunca ve Mutton Hill denilen bir yokuştan aşağı indiği sürece tadabilirdi. Sonra Oliver'ı alçak bir kemerin altından ve kirli bir avludan geçirerek ayakuğu adalet uygulayan bu karakolun arka kapısından içeri soktular...” s.80
<i>Bethnal Green Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	“Birçok dar, kıvrım kıvrım sokaklar boyunca, Bethnal Green Meydanı'na gelinceye kadar yolu sürdürdü. Orada birden sola saparak kentin bu sıkışık, kalabalık semtinde pek bol olan pis ve yıkık dökük sokakların karmakarışıklığı içine daldı.” s.152
<i>Smithfield</i>	Meydan ve Sokak	“Smithfield'e vardıkları vakit karmakarışık yaygaralardan oluşmuş öyle bir şamatayla karşılaştılar ki Oliver Twist şaşkınlıklar içinde kaldı. Smithfield'de pazar kurulmuştu. Yerler, hemen hemen ayak bileklerine kadar çıkan çamur ve pislikle kaplıydı. Büyükbaş hayvanların pis kokulu gövdelerinden durmaksızın yükselen kalın buhar bulutları, bacaların üzerine çökmüş duran sislere karışarak havada kopkoyu dalgalanıyordu.” s.169

Dickens'in Londra'da dönemin karmaşık sosyal yapısını anlatırken kent kimliğini ifade eden değerlerden yararlanmıştır. Meydan ve sokak anlatımının küçük bir farkla öne çıktığı eserde coğrafi özelliklerin sokak dokusuna etkileri de yansıtılmıştır. Dickens, Londra'nın dar sokakları ve geniş meydanlarını, kentin sosyal ve ekonomik eşitsizliklerini anlatmak için kullanmıştır. Thames Nehri çevresi karakterlerin yaşam mücadelelerini ve kentin dinamizmini yansıtan mekânlar olarak betimlenmiştir. Karmaşık ve canlı bir şehir olan Londra okura tanıtılırken ulaşım ve kültür yapılarının yanı sıra hapisane ve yoksullar evi gibi yapıların anlatımına da yer verilmiştir. Tüm bunlar dönemin kent kimliğiyle ilişkilendirilmiştir.

3.3. Orhan Pamuk-İstanbul

Türkiye'nin dünyaca ünlü yazarı Orhan Pamuk kazandığı büyük başarılarla tarihe geçmiştir. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazanarak bu unvanı alan ilk Türk olmuştur. Başarıları kadar romanlarında kullandığı mekanlarla da farklılaşan Pamuk için Nobel Komitesi Jüri Üye-

si Horace Engdahl "Sayın Orhan Pamuk, İstanbul'u Dostoyevski'nin St. Petersburg'u, Joyce'un Dublin'i ve Proust'un Paris'i gibi dünyanın her köşesinden okurların kendi hayatlarını yaşar gibi tanıyıp, bir ikinci hayat sürecekleri vazgeçilmez bir edebi şehir yaptınız!" söylemini dile getirmiştir (Pamuk, 2013: 3). Pamuk eserlerinde İstanbul'u öne çıkarıp yazının önemli bir parçası haline getirmiştir. Böylelikle İstanbul ile özdeşleşen bir yazar niteliği kazanmıştır. Bu çalışmada da Pamuk'un Kara Kitap romanı İstanbul ekseninde incelenmiştir.

Kara Kitap 1990 yılında yayınlanmış ve 1994 yılında France Culture Ödülünü almıştır. Anlatıcının değiştiği, iç içe geçen hikayelerin kullanıldığı bölümlerin olması romanda mekanların takibini yapmayı zorlaştırmıştır. Pamuk 1970'lerde geçen bu kitapta özellikle Nişantaşı ve çevresine yoğunlaşmıştır. İstanbul'un caddelerini, sokaklarını, meydanlarını ve anıtsal yapılarını ustalıkla anlatmıştır. Roman İstanbul'da yaşayan Galip isimli bir avukatın onu terk eden eşini aramak için şehirde dolaşmasını konu almaktadır (Pamuk, 1991). İstanbul'un kent kimliğini yansıtan

Tablo 2. (devamı) Oliver Twist Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Field Lane Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Snow Hill ile Holborn Hill'in birleştiği yerde, kentten çıkarken sağ kolda, daracık, pis bir yol vardır ki Saffron Hill'e çıkar. Bu yolun berbat dukkânlarında yığın yığın, elden düşme ipek mendil satılır; her boy, her örnek (...) Field Lane Sokağı gerçi dardır, kısadır ama gene de berberi, kahvesi, meyhanesi, kızarmış balık satan aççısı tamamdır. Başlı başına bir ticari kolonidir burası." s.204
<i>Londra Köprüsü</i>	Anıtsal Yapı	"Kadının gösterdiği basamaklar köprü'nün her iki yanında, suya kadar inen ve teknelerden inilip binilmesine yarayan yerlerdi. Bu merdivenler köprü'nün bir parçasıdır ve üçer katlıdır. İkinci katın hemen aşağısında, sol yandaki taş duvar, süs olsun diye yapılmış; yüzü Thames Nehri'ne dönük bir sütun halinde son bulur. Bu noktada alt basamaklar genişler; öyle ki sütunlu duvarın köşesini dönen bir kimseyi bir basamak yukarısındaki insanlar bile göremez." s.379
<i>Jacobs Island</i>	Meydan ve Sokak	"Rotherhithe Kilisesi'nin Thames kıyısına doğru çıkıntı yaptığı noktanın yakınlarında; kömür yığınlarından yükselen toz ve alçak damlı, sıkışık evlerden yükselen duman yüzünden kıyılarıdaki yapıların ve ırmaktaki teknelerin en isli, en pis olduğu yerde Londra'nın en garip, en ilgi çekici semtlerinden biri gizlidir ki kentte oturanların çoğunluğu buranın değil varlığını, adını bile bilmez! Bu mahalleye varmak için ziyaretçi, birbiri içine girmiş, kargacık burgacık, çamurlu sokaklardan, bu sokakları dolduran son derece yoksul ve kabadayı "ırmak kıyısı" ahalisinin arasından geçmek zorundadır." s.417
<i>Newgate Hapishanesi</i>	Anıtsal Yapı	"Şu Newgate Zindanı'nın korkunç duvarları... tarifsiz azap ve sefaletleri insanların salt gözlerinden değil, çok uzun zaman düşüncelerinden de gizlemiş olan bu duvarlar hiç böyle korkunç bir görüntüye tanık olmamışlardı." s.447

birçok önemli mekânın betimlendiği eserde öne çıkan kimlik bileşenleri değerlendirilmiştir (Tablo 3).

Pamuk'un İstanbul'da geçen romanında kentin özellikle tarihi semtlerine yer verilmiştir. Yazarın anlatımında İstanbul'un kent kimliği, özellikle tarihî yarımadasındaki meydanlar, sokaklar ve anıtsal yapılarla şekillenmiştir. Haliç ve Galata gibi kamusal alanlar, kentin anlatımında önemli yer tutmuştur. Kapalıçarşı ve Süleymaniye Camii gibi yapılar, İstanbul'un zengin tarihî ve kültürel mirasını anlatan simgeler olarak yer almıştır. İstanbul sokakları, kentin kozmopolit

yapısını ve tarihî derinliğini yansıtacak şekilde tasvir edilmiştir. Farklı sosyal dokuları olan Nişantaşı ve Eminönü gibi semtler betimlenirken kentin çok kültürlü yapısına ve çeşitliliğine değinilmiştir. Anıtsal yapılar ve meydan-sokak anlamları dengeli yapılmıştır.

3.4. Murathan Mungan-Mardin

Mardinli şair ve yazar Murathan Mungan 1955 yılında İstanbul'da doğmuştur. Doğumundan kısa süre sonra ailesiyle Mardin'e taşınan Mungan çocukluk ve gençlik yıllarını burada geçirmiştir. Romanları, oyunları, şiirleri Dünya'nın birçok yerinde ilgi gören yazarın tanınırlığı Tür-

Tablo 3. Kara Kitap Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Konak Sineması</i>	Anıtsal Yapı	"Eminönü'nde bindiği otobüsten Harbiye'de indiğinde Galip, Konak Sinemasının önündeki kalabalığı gördü. Cumartesi öğleden sonra 2.45 matinesinin kalabalığıydı. Yirmi beş yıl önce, Rüya ve başka bazı okul arkadaşlarıyla birlikte Galip de bu 'matine' için aynı pardösülü, sivilceli öğrenci kalabalığı içinde, şimdiki gibi talaşla kaplanmış merdivenleri iner, küçük lambalarla aydınlatılmış gelecek haftanın resimlerine bakar, Rüya'nın kimlerle konuştuğunu sessiz bir sabırla gözlerdi." s.73
<i>Haliç</i>	Meydan ve Sokak	"Birbirlerini düzensiz eğrilerle kesen ve gittikçe darlaşarak karanlıklaşan ara sokaklarda yürüdüm. Cumbaları eğilerek birbirine yaklaşmış karanlık evlerin kör karanlık pencereleri arasında kendi ayak seslerimi dinleyerek yürüdüm. Köpek çetelerinin, uykulu bekçilerle esrarkeşlerin ve hayaletlerin bile artık adım atmaktan çekindiği o bütünüyle unutulmuş sokaklarda yürüdüm" s.76
<i>Galata Kulesi</i>	Anıtsal Yapı	"Tünel'e çıkan sokakların birinde, kenar mahallerde işitilecek cinsten bir beki düdüğü duyulunca hepsi dönüp dar sokağın mor bir neon lambanın aydınlatığı karlı kaldırımlarına baktılar: Galata Kulesine açılan sokaklardan birine girdiklerinde, Galip'e, yolun iki tarafındaki yapıların üst katları, ağır ağır kapanan bir sinema perdesi gibi, birbirlerine yaklaşıyorlarmış gibi geldi. Kule'nin tepesinde, ertesi gün yağacak karı işaret eden kırmızı lambalar yanıyordu." s.123
<i>Süleymaniye Camii</i>	Anıtsal Yapı	"Minareye çıkma düşüncesi hoşuna gittiği için Galip arabadan indi. Çıplak ampullerin karla kaplı ağaçları aydınlatığı birinci avluyu geçip caminin iç avlusuna girdiler. Taş kütesi burada bir de olduğundan küçük gözükünce surlarını gizleyemeyen tanıdık bir yapıya dönüştü. Mermeri kaplayan buzlaşmış kar tabakası, yabancı saat reklâmlarındaki ay yüzeyi gibi karanlık ve çukur çukurdu (...) Caminin içi boştu. Neon lambaları, bir denizin yüzeyi gibi uzanan mor halılardan çok çıplak duvarları aydınlatıyordu. Galip'in çoraplı ayakları buz kesti. Kubbeye, sütunlara, başının üstündeki muazzam taş kütesine etkilenmek isteyerek baktı; ama içinde kendi etkilenme isteğinden başka bir şey uyanmadı." s.130

Tablo 3. (devamı) Kara Kitap Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Nişantaşı</i>	Meydan ve Sokak	“Nişantaşı'na geldiğinde hava kararmıştı. Kış akşamları trafik tıkağında araçların egzozlarıyla, apartman bacalarından çıkan dumanların biriktirdiği koku dar kaldırımlara sinmişti. Galip tuhaf bir şekilde bu mahalleye özgü bulduğu bu geniz yakan kokuyu huzurla içine çekti.” s.148
<i>Kapalıçarşı</i>	Anıtsal Yapı	“Gözünde kara gözlüklerle Milliyet binasından çıktıktan sonra Galip yazıhanesine doğru değil, Kapalıçarşı'ya doğru yürüdü. Turistik eşya satan dükkânlar arasından ilerlerken, Nuruosmaniye Camii'nin avlusundan geçerken uykusuzluğunu birdenbire öyle hissetti ki, bütün İstanbul ona bambaşka bir şehir olarak gözüküyordu. Kapalıçarşı'da yürürken gördüğü deri çantalar, lületaşından pipolar ve kahve değirmenleri, insanların içinde binlerce yıldır yasaya yasaya kendilerine benzettikleri bir şehrin nesnelere değil, milyonlarca kişinin geçici olarak sürgün edildiği anlaşılabilir bir ülkenin korkutucu işaretlerini çağırıyordu. "Tuhaf olan şey," diye düşündü Galip, Kapalıçarşı'nın darmadağın sokaklarında...” s.222
<i>Beyazıt</i>	Meydan ve Sokak	“Beyazıt Meydanından hızla Çadircılar Caddesine girdi, oradan, adını sevdiği için Semaver Sokağına saptı, ona paralel Nargileci Sokaktan aşağı Haliç'e doğru indi ve Havancı Sokaktan dönüp yeniden yokuş yukarı çıktı. Plastik atölyeleri, aşevleri, bakırcı dükkânları, anahtarcılar gördü (...) birbirlerine yaslanan boyasız ahşap evler arasından yürüdü. Yıkıntı halindeki evlerin birinci kat pencerelerinden dışarı çıkan soba borularının kör namlular gibi ya da paslanmış periskoplar gibi ya da korkunç top ağızları gibi sokağı uzandı geliyordu aklına, ama hiçbir şeyi başka bir şey ile ilişkilendirmem için 'gibi' kelimesini aklına bile getirmek istemiyordu.” s.223
<i>Zeyrek</i>	Meydan ve Sokak	“Hızla Tezgâhçılar Sokağına girdi, Keserciler Sokağına geçti ve uzun bir süre sokak adlarına bakmadan yürüdü. Ahşap evler arasına bitişik nizam yapılmış, balkon demirleri paslanmış döküntü apartmanlar, uzun burunlu 1950 model kamyonlar, çocukların oynadığı araba tekerlekleri, eğrilmiş elektrik direkleri, kazılıp bırakılmış kaldırımlar, çöp tenekelerini karıştıran kediler, pencerelerde sigara içen başörtülü ihtiyar kadınlar, seyyar yoğurtçular, lağımçılar, yorgancılar gördü.” s.224
<i>Nişantaşı Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	“Dışarıdan Nişantaşı Meydanından cuma akşamının sesleri geliyordu: Dolu otobüslerin yorgun motorlarından, trafik sıkıştığında kornaları körlemesine çalınan arabalardan, köşedeki sinirli polisin düdüğünden, pasaj girişlerinde plak ve kaset satan dükkânların hoparlörlerinden ve kaldırımları dolduran kalabalıktan gelen sesler, yalnız pencereleri değil, odadaki eşyaları da arada bir belli belirsiz çıtırdatıyordu” s.263
<i>Pera Palas</i>	Anıtsal Yapı	“Pera Palas'ın girişi sıcak ve aydınlıktı. Sağdaki geniş salonda İskender, eski divanların birine oturmuş, bazı turistlerle birlikte bir kalabalığı seyrediyordu: Otelin 19. Yüzyıl sonu atmosferinden yararlanarak tarihi bir film çeken yerli filmcileri. İyi aydınlatılmış salonda bir eğlence, dostluk ve neşe duygusu vardı.” s.266
<i>Teşvikiye Caddesi</i>	Meydan ve Sokak	“Galip taksiden inip Emlak Caddesini Teşvikiye Caddesine bağlayan dar ve kısa sokağına girdi. Sokağın caddeyle birleştiği yerde park etmiş polis araçlarının yanıp sönen mavi ışıkları soluk ve acıklı bir neon rengiyle ıslak asfaltta yansiyordu.” s.284

kiye sınırlarını aşmıştır. Eserleri birçok dile çevrilmiştir (Çetin, 2020: 4).

Murathan Mungan'ın eserlerinde hayatının ilk yıllarını geçirdiği Mardin'in önemli bir yeri vardır. Mardin 'in kültürel zenginliği eserlerine yansımış, yazarın ilham kaynağı olmuştur. 2015 yılında yayımlanan Harita Metod Defteri kitabında da Mardin ön plana çıkmıştır. Otobiyografik bir anlatıya sahip olan kitapta yazar çocukluk ve gençlik yıllarındaki anılarını öyküler halinde

kaleme almıştır. Olayların geçtiği mekanlarda okuru dolaştırmıştır. Mardin'in geçmiş yıllardaki kent kimliğine dair anlatımlara yer vermiştir. Kentin meydanlarını, sokaklarını ve anıtsal yapılarını önceki ve şimdiki haliyle anlatmış, mekanların geçirdiği dönüşüme değinmiştir (Mungan, 2015). Yazarın anlattığı kent kimliği bileşenleri tablolştırılmıştır (Tablo 4). Mungan Mardin'i anlatırken kentin özellikle anıtsal yapılarının üstünde durmuştur. Eserde bu öğelerin detaylı

Tablo 4. Harita Metod Defteri Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Şehidiye Camii</i>	Anıtsal Yapı	"Evimizin tam karşısındaki Şehidiye Camii'nin kaidesinin dört yanındaki yivli kenar sütunlarından biri de o kasırgada yerinden kopup parçalanmıştı. Sonradan yerine yapılmış olanın renk farkı yıllarca herkesin gözüne batıp durdu. Her avluya çıkıp camiye bakışında gözüme batan bu fark nedeniyle taşın zamanla güneşi nasıl içtiğini, Mardin'e rengini, dokusunu veren şeyin yalnızca güneşte kalmış taşlar değil, zamanın rengi olduğunu kavradım. Şehre ışığını veren bu parlak güneşin, aynı zamanda akrebi de vardı." s. 54
<i>Emir Hamamı</i>	Anıtsal Yapı	"Gözümün önünde canlanan ilk bulanık resimler Mardin'de ana cadde üzerinde Emir Hamamı'nın karşısına düşen merdivenlerle çıkılan ve aile arasında "yüksek ev" diye tabir edilen eve ait." s.70
<i>Cumhuriyet Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	"Atatürk heykeli dikmek için Süryani Patrikhanesi'nin önünde açılan meydanla birlikte çocuklar şehrin içinde belki de ilk kez bu genişlikte bir düzlüğe kavuşmuştu ki, hemen kenarında bisiklet kiralamaya başlayanlar çıktı ortaya. Ben bisiklete binmeyi o meydanda, artık kazık kadar olduğum bir zamanda arkadaşım Nevzat Eldem'den öğrenmiştim." s.165
<i>Deyrülzefaran Manastırı</i>	Anıtsal Yapı	"Bu olaylar sırasında ben ilkokul ikinci sınıfa gidiyordum. Maçın yapıldığı o pazar günü ev halkı olarak biz Deyrülzefaran'daydık, yanılmıyorsam Süryanilerin paskalya yortuları nedeniyle gitmiştik, bize ikram edilen rengarenk boyalı paskalya yumurtalarının hepsini yiyemeyip kalanını eve getirmiş olduğumuzu hatırlıyorum." s.174
<i>Keldani Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Ana caddenin üzerinde Keldani Kilisesi'ne varmadan, Arapça "Sok'ul Bakar" denilen sokağa inen dik merdivenin tam karşısına düşen yerde Diyarbakır Garajı vardı o zamanlar." s.177
<i>Yeni Cadde</i>	Meydan ve Sokak	"Şehri ortasından ikiye bölen tek bir cadde vardı çocukluğumun Mardin'inde. 'Yeni Cadde' dedikleri ikincisi daha sonra 60'ların ilk yarısında pek çok tarihi bina ve mezarlık feda edilerek açıldı." s.199
<i>Halkevi</i>	Anıtsal Yapı	"Evimizin kapısından çıkıp sağımızda kalan postaneyi geçince, İki hemen sağda geniş cepheli bir bina vardı. Yanındaki dik merdivenlerden kaleye, kalenin eteğindeki mahallelere, oradaki evlere çıkılırdı (...) Binanın postaneye komşu olan arka tarafındaysa Mardin'de Cumhuriyet döneminde yapılan ilk bina olup dönem mimarisinin kendine özgü sevimli, tipik özelliklerini taşıyan Halkevi yer alırdı. Şimdi hepsi yıkılıp yerine otel yapılmış." s.202

bir şekilde ele alınması Mardin'in kent kimliğinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Meydanlar ve sokaklar, toplumsal yaşamın ve kültürel etkileşimlerin merkezi olarak ön plana çıkarken, Deyrülzefaran Manastırı, Keldani Kilisesi ve Mardin Kalesi gibi anıtsal yapılar, tarihî ve kültürel mirasın taşıyıcısı olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Mungan, kentin çok kültürlü yapısının bir göstergesi olarak manastır, cami ve kilise yapılarının anlatımlarına yer vermiştir. Savunma yapıları, dini ve kültürel yapıların yanı sıra meydan ve sokak anlatımları da yapılmıştır.

İncelenen eserde meydan ve sokak anlatımlarının anıtsal yapılara oranla çok daha kısıtlı olduğu görülmüştür.

4. DEĞERLENDİRME

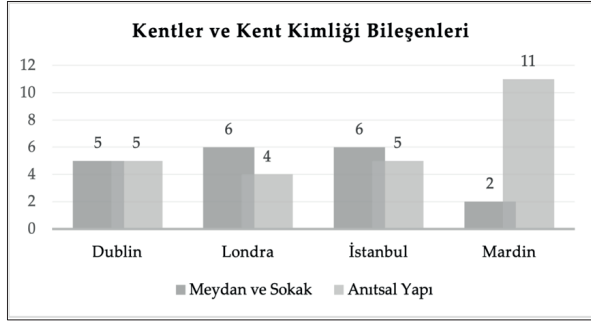
Disiplinlerarası bir düzlemde tartışılan kent kimliği kavramının edebi eserlere yansıma şeklinin incelendiği çalışmada değerlendirilen örneklerde, yazarın yazın diline göre anıtsal yapı, meydan ve sokak öğelerini kullanım oranının değiştiği, belirlenmiştir. Mungan'ın (Mardin) eserinde çok büyük oranda anıtsal yapılara yer

Tablo 4. (devamı) Harita Metod Defteri Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Mungan Evi</i>	Anıtsal Yapı	"Bugün Mardin'in Savurkapı'ya açılan güney yamacında "Mungan Evi" diye adlandırılan konak, Hacı Kermo Faris Çelebi Konağı'dır. (...) İlk iki katının iki yüz elli yıl kadar önce inşa edildiği söylenen bu konağa ailenin büyüyüp genişlemesiyle 1897'de bir üçüncü kat daha eklenmiştir." s.236
<i>Meryem Ana Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Süryani ahabplarımız Polin ile Yvon 'un evlerinin Mardin ovasına hâkim dik ve yüksek bir merdivenle çıkılan geniş, güzel bir terasları vardı. Evin sağında kapılarının karşılıklı konumlandığı Meryem Ana Kilisesi, solundaysa bugün Mardin Müzesi 'ne dönüştürülmüş olan Süryani Patrikhanesi yer alıyordu." s.242
<i>Şahkulu Bey Konağı-Çermeyan Konağı</i>	Anıtsal Yapı	"Cumhuriyet Meydanı'ndan yukarı, şehrin merkezine doğru çıkan Birinci Cadde'nin hemen kuzeyinde, arazinin eğimine göre üç katlı olarak konumlandırılmış göz alıcı bir konak yer alır. Sonradan cephesine "Şahkulu Bey Konağı" diye yazılıp öyle anılarak, geçmişine sözde bir Osmanlı paşası, bir Akkoyunlu, bir Artuklu beyi çağrışımı kazandırılmaya çalışılan bu konak, aslında o dönem bölgenin tüccar ve toprak sahibi ailelerinden Raffi ve Tomas Çermeyan kardeşlerin konağıdır; mimarı da Ermeni Mimarbaşı Lolo Serkis Efendi'dir" s. 243
<i>Mardin Postahanesi</i>	Anıtsal Yapı	"Sözünü ettiğim çocukluğumun postanesi olan konak Kasparyanlardan sonra bir süre "Paşa Konağı" olarak anılmış, 30'ların sonunda kısa bir süre "Memleket Hastahanesi" olarak, otuz yıl kadar da "Saray Otel" (Palace) olarak hizmet vermiş, ardından "Mardin Postanesi" olmuş. Mardin 'deki en büyük U plan yapı olan, ortasındaki avlusunu revakların, ayvanların, odaların çepeçevre kuşattığı konak; gerek güneye yani ovaya bakan görkemli cephesinde, gerekse de kapı, pencere sövelerinde, iç mekanlarındaki nişler ve mihrabiyesindeki ince taş işçiliğiyle Mardin mimarisinin en güzel örneklerinden biridir" s. 250
<i>Park Sineması</i>	Anıtsal Yapı	"Yaz geldiğinde Mardin'de Melek ve İstiklal sinemalarının yazlığı, buldukları binanın damına kurulurken, Lale Sineması'nın yazlığı, Park Sineması adıyla aynı cadde üzerinde karşısına düşen bir ara sokağın hemen başındaydı, daha sonraki yıllarda kapatılıp Mardinspor Kulübü binası olarak kullanıldığını gördüm." s.278
<i>Mardin Kalesi</i>	Anıtsal Yapı	"Her dönüşte ufukta Mardin Kalesi'nin heybetli silueti belirlediğinde heyecanlanırdım. Mardin'in ufukta görünmesiyle ona varılması arasındaki mesafe gene de kısa değildir, bu durum sabırsızlığımı bilir, o yol gözümde git git bitmezdi." s.302

verirken Pamuk (İstanbul) ve Dickens'ın (Londra) romanlarında meydan ve sokakların ön plana çıktığı görülmüştür. Joyce'un Dublin anlatımında ise anıtsal yapılar ile meydan ve sokak öğelerinin eşit oranda kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Kent Kimliği Bileşenlerinin Eserlerde Kullanım Sayısı

Eserlerin geneline bakıldığında kullandıkları betimleyici dil sayesinde kent kimliğini görsel ve duyuşsal unsurlarını okura aktararak kent hafızasında iz bırakmıştır.

Eserler farklı dönemlerde yazılmalarına ve farklı dönemleri anlatmalarına rağmen dönemin toplumsal yapısını ifade etmek için kentsel mekân anlatımlarından sıklıkla faydalandığı tespit edilmiştir. Yazarlar, kendi hayatlarında önemli yeri olan kentleri anlatırken nesilden nesile aktarılacak kentsel bilgi birikim elde edilmesi konusunda katkıda bulunmuşlardır. Bu yazılar dönemin günlük yaşantısını anlamak için bir araç haline gelmiştir.

5. SONUÇLAR

Çalışmada Dünyadan ve Türkiye'den yazarlarla özdeşleşen kentler seçilerek yazınsal anlatımlar üzerinden analiz edilmiştir. Araştırma kent kimliğini oluşturan faktörlerden yapay çevre özelliklerinin edebi eserlere etki ettiğini göstermiştir. Kent kimliği bileşenlerinden anıtsal yapılar, meydan ve sokakların edebi eserlerde kullanım sıklığı ve şeklinin yazarlara ve kentin yapısına göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir.

Yazarların bakış açısıyla yeniden canlandırılan kent anlatımlarında betimlemelerin öne çıktığı görülmüştür. Kentlerin eserin bir karakteri gibi

ön plana çıktığı, yan unsur olarak kullanılmadığı belirlenmiştir.

Kentsel mekanların edebi metinler üzerinden okunmasıyla kentin sadece fiziksel varlığı değil mekanların kullanım şekli doğrultusunda sosyo-kültürel ve toplumsal özellikleri ile ilgili bilgiler de elde edilmiş böylelikle kent kimliği bileşenlerinin çok yönlü şekilde ele alınabileceği görülmüştür.

Yazarların tasvirleri kent kimliğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için etkili olurken, aynı zamanda kentin tarihsel süreçte yaşadığı değişimin ve kimliğin gelişim aşamalarının belgelenmesinde rol oynamıştır.

Yazarların kent kimliğine yaptıkları katkılar geniş bir perspektifle ele alındığında kentlerin tanıtılması, geziler düzenlenmesi ve şehrin keşfedilmesi noktasında etkili olduğu ve bunun başka kentlere de örnek olabileceği görülmüştür. Edebiyatın toplumsal etkisine bakıldığında kentler için turizm rotası potansiyeli barındırdığı, özellikle Türkiye için ele alınan eserlerin haritalandırılmasıyla yeni bir turizm destinasyonu oluşturulabileceği, bu durumun kent kimliğinin korunması ve tanıtılmasında etkili olabileceği görülmüştür. Bu edebi eserlerin dünyanın her yerindeki edebiyat severlere kentleri tanıma fırsatı yaratacağı düşünülmüştür.

Çalışmadaki yabancı eser örneklerinden Dublin ve Londra kentlerinin "edebi haritalama" ile haritalaştırılıp gezi rotaları oluşturulduğu tespit edilmiştir. Kentlere özgü edebi-mimari gezi rotalarıyla farklı bir bakış açısı sağlanarak insanların kenti yeniden keşfedebileceği destinasyonlar oluşturulmuştur. Benzer uygulamaların başta bu çalışmadaki İstanbul ve Mardin örnekleri olmak üzere Türkiye'de de yapılmasının edebiyat-kent kimliği ilişkisini güçlendireceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

ALİAĞAOĞLU, A., & NARLI, M. (2012). Edebî Miras Turizmi ve Türkiye’de Edebî Mekânlar. *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(60), 1- 18.

ALTUĞ TURAN, İ. (2010). *Kentsel Tasarımda Fiziksel Kent Kimliği Kodlarının Oluşturulması: İzmir Konak İlçesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

ALTUN, S. S. (2013). *Romanda Bir Kent İmgesi Olarak Ankara (1920-1955)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

AYDOĞAN, M. (2001). *Kent Kimliğinin Ortaya Çıkarılması İçin Kentsel Tasarım Rehberlerinin Kullanımı Kemeraltı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

BALCI, U., & DİLEK, S. E. (2023). *Edebiyat Turizmi (Kavramlar- Türler- Örnekler)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Baskı, ISBN: 9786052543764

BEYAZIT, E. (2019). *Hatay Kent Kimliği*. Ankara: Detay Yayıncılık, ISBN: 9786052541920

CAN, N. (1999). *Kent Kimliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

ÇETİN, T. (2020). *Murathan Mungan’ın Hayatı ve Edebi Kişiliği Üzerine Bir İnceleme*. Final Ödevi, Mersin Üniversitesi.

DICKENS, O. (2024). *Oliver Twist*. Çeviren: Nihan Yeğinobalı. İstanbul: Can Yayınları, 27.Baskı, ISBN: 9789750738883

DOĞAN, Ş. (2019). *Orhan Pamuk’un romanlarında kent algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi.

EDWARDS, C. (1996). *Writing Rome: textual approaches to the city*. Cambridge: Cambridge University Press, ISBN: 9780521559522

GRAY, D. (2013). Exploring The Dublin of James Joyce: A Guide Map [online]. <https://www.doylecollection.com/blog/exploring-the-dublin-of-james-joyce-a-guide-map> [Erişim Tarihi: 12/01/2024]

JOYCE, J. (2012). *Dublinliler*. Çeviren: Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı, ISBN: 9789754700367

KANCIOĞLU, M. (2005). Çevresel imaj, kimlik ve anlam kapsamında turizm binalarına ilişkin kullanıcı değerlendirmeleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 10 (2).

LYNCH, K. (2022). *The Image of The City*. Çeviren: İrem Başaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı, ISBN: 978994488948

MUNGAN, M. (2015). *Harita Metod Defteri*. İstanbul: Metis Yayınları, 1.Baskı, ISBN: 978605316021

ÖRER, G. (1993). *İstanbul’un kentsel kimliği ve değişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

ÖZDEMİR, N. (2009). Turizm ve Edebiyat. *Milli Folklor*. (82): 32-49.

PAMUK, O. (1991). *Kara Kitap*. İstanbul: Can Yayınları, 11. Baskı, ISBN: 975510142X

PAMUK, O. (2013). *İstanbul Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, ISBN: 9789750807169

RAZİ, B. (2006). *Charles Dickens’in Hard Times, David Copperfield, Great Expectations, Oliver Twist adlı romanlarında yoksulluk*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

UĞURLU, S. B. (2007). Bellek, tarih ve kültür: Murathan Mungan’da Mardin imgesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 4(2), 1-23.

URL- 1 (2024). Charles Dickens Oliver Twist London Locations Map [online]. <https://www.charlesdickens-page.com/images/Oliver-Twist-london-map.jpg> [Erişim Tarihi: 12/01/2024]

UTANIR KARADUMAN, A. (2023). Kent Kimliği İnşasında Girişimci Kent Yönetimleri: Gaziantep Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 22(1), 1-11. <https://doi.org/10.21547/jss.1212689>

TOSUN, N. (2009). Dublin’in Bilinçaltı: James Joyce. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*. 150/151/152, 359-368.

YÜCEL, A.G. (2017). *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Şehir İmgesi ve Beş Şehir Kitabı, İstanbul Bölümü Üzerinden İçerik Analizi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.